

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто сутність і зміст культурологічної складової професійної підготовки інженерів залізничного транспорту. Проаналізовано погляди сучасних дослідників на шляхи забезпечення цілісності культурологічного підходу до фахової підготовки інженерних кадрів в умовах нового соціуму.

Ключові слова: культурологічна складова, інженер залізничного транспорту, професіоналізм.

Світовий досвід удосконалення життєдіяльності людей показав: покращення будь-якої сфери життя можливе тільки тоді, коли в ньому закладено все багатство людської культури, всі можливості мислення, наукового знання та досвіду.

Сама категорія “культурологія” набуває суспільного значення, підтверджуючи висновок про те, що людина повинна мислити та діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особи, сім’ї чи роду держави, чи їх союзів, але й у планетарному (В. Вернадський).

Глобалізація світу супроводжується стійким зростанням уваги до якості культури та конкурентоспроможності інженерів залізничного транспорту, діяльність яких нерозривно пов’язана з міжнародною спільнотою. Аналіз наукової літератури засвідчив, що в сучасному суспільстві вважаються конкурентоспроможними ті спеціалісти залізничної галузі, які можуть виконувати професійні завдання відповідно до вимог міжнародного рівня, демонструючи при цьому високий рівень культури праці, інформаційної та загальнолюдської культури, вміння користуватися інформаційними джерелами відповідно до особистісних якостей, що базуються на високій інтернаціональній свідомості та культурі.

На думку дослідника з проблем професійної підготовки інженерних кадрів О. Пономарьова, для України надзвичайно важливе значення розв’язання цієї проблеми зумовлено ще й такими обставинами. Історично склалося так, що більшість керівних посад, причому не тільки в різних галузях національної економіки, а й у політиці, науці, культурі та державному управлінні, обіймають люди з інженерною освітою, і, за прогнозами О. Романовського, ця система ще зберігатиметься протягом досить тривалого часу [7, с. 261].

Час вимагає вдосконалювати вітчизняну систему професійної підготовки особливо сучасних інженерів залізничного транспорту, розвиваючи, а не обмежуючи пізнання ними світових досягнень, іншомовної міжнародної толерантності й багатокультурності, інтеркультурологічної компетентно через розвиток академічної мобільності.

Значний внесок у дослідження окремих аспектів освіти, орієнтованих на культуру, зробили такі філософи й психологи: М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. Біблер (культура як діалог), Дж. Брунер (культура освіти), Л. Виготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості).

Основи культурологічного підходу до освіти в новітній час розроблені Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревською, І. Зязюном, С. Кульневичем, В. Сластьоніним, І. Якиман-

ською та ін. Їхніми дослідженнями створено теоретичні передумови для постановки й розробки проблеми культурологічного підходу в освіті.

Проблеми професійної й соціальної компетентності та особистих якостей інженерних кадрів вивчають Є. Александров, М. Згуровський, О. Ігнатюк, В. Клепиков, О. Коваленко, В. Кремень, Б. Ломов, С. Пазинич, О. Пономарьов, О. Романовський, Л. Тovaжнянський, Т. Шаргун та ін. У їх працях висвітлено вітчизняний та зарубіжний досвід створення ефективних систем культурологічної професійної підготовки інженерних кадрів.

Тому до базових напрямів, які впливають на формування культури як складової професіоналізму інженера залізничного транспорту, варто віднести цілепокладання – досягнення науково-педагогічного складу, мотивація студентської аудиторії ВНЗ, академічна мобільність з обов'язковим набуттям професійного досвіду самовираження культури інженерної діяльності в процесі професійної підготовки.

Сам процес такої підготовки майбутніх інженерів має передбачати набір навчальних предметів, які органічно пов'язані між собою логікою культури, щоб наслідком професійної підготовки мала стати культурологічна її складова, яка ще залишається поза належною увагою.

Мета статті – розкрити суттєві фактори впливу на культурологічну складову професійної підготовки інженерів залізничного транспорту.

“Професійна підготовка”, як поняття, означає процес і результат здобуття певного фаху, спеціальності, результатом чого має бути усвідомлення студентами сутності обраної професії, її вимог до виконавця, мети, змісту й функції професійної діяльності, можливих індивідуальних стратегій виконання професійних обов'язків, специфіки професійної майстерності та шляхів оволодіння нею, прийомів творчої адаптації до змісту й структури професійної діяльності”.

Але цього недостатньо. На нашу думку, необхідно закласти в цей термін підвалини їх професійної культури як важливої складової професійної діяльності.

На основі вивчення джерел і власного досвіду ми можемо стверджувати, що сучасні інженери залізничного транспорту не повністю готові до реалізації культурологічної стратегічної мети професійної діяльності. Про це свідчить аналіз не тільки теоретичних джерел, результатів проведених досліджень.

Зміст поняття “культура інженерної праці” сприймається ними не як ключ до досконалості, не як професійна цінність, не як джерело і фактор особистісного й духовного збагачення, не як основна умова взаємодії з колегами, а зовсім по-іншому.

Студенти у своїх відповідях на ці поставлені нами запитання (166 майбутніх спеціалістів) виділили такі компоненти професійної культури:

- знання своєї спеціальності – 49,3%;
- відповідальність за виконання своєї роботи – 9,6%;
- творчий підхід до професії – 10,1%;
- прагнення постійно підвищувати свій інтелектуальний рівень – 16,2%;
- уміння спілкуватися з іншими – 68,2%;
- морально-етичні норми поведінки – 17,2%.

Найбільше було відзначено ними єдність понять “професійна культура” та “професіоналізм”, останній вони вважають важливою частиною професійної культури (16,7% опитаних студентів).

На це питання майже однаково, тобто так само, як і студенти, відповіли 27 викладачів технічних закладів.

Майже однаково і так само відповіли на поставлені запитання викладачі вищих технічних закладів, які теж чітко не уявляють, що являє собою з погляду компетент-

ності професійна культура, професіоналізм, професійна діяльність. Так, на запитання “Що таке професійна культура сучасного спеціаліста?”, ми отримали такі відповіді:

– “професійна культура – це переплетення культури та професіоналізму, тобто, якщо людина володіє професіоналізмом, то вона повинна обов’язково бути й культурною”;

– “якщо людина не буде ставитися з повагою до культури, то вона не зможе бути гарним спеціалістом. Адже вона не зможе на належному рівні спілкуватися з іншими людьми тощо.”;

– “це, перш за все, глибоке знання своєї спеціальності, вміння користуватися знаннями, підтримувати постійно себе в “робочому” стані” тощо.

Як бачимо, сучасна професійна підготовка інженерних кадрів, уявлення і викладачів, і студентів мають яскраво виражений прагматичний характер. Вона виступає засобом здобуття фаху, що є умовою не стільки національного (культурного), скільки професійного життя. Тобто освіта й культура мають тенденцію віддалятися одна від одної. Водночас не можна відхилити як причину, яка не останню роль у цьому “розходженні” культури та освіти відіграє, виникнення масового суспільства й масової культури, які позбавлені національного підґрунтя та національної форми. Масова культура знижує рівень національної чутливості, впливаючи на сучасну людину не менше, якщо не більше, ніж національна культура. Відповідно, й освіта втрачає функцію формування національної (у цьому випадку це синонім культурної) самосвідомості, обмежуючи своє завдання лише підготовкою до професійної діяльності в певній сфері суспільного життя.

Усвідомлення зазначеного розриву та органічної єдності освіти і культури не випадково поставило питання про її гуманітаризацію, яка має ввести професійну освіту в культурний контекст епохи. Оживити цей культурний контекст може лише культурний суб’єкт, людина-творець, посередник і споживач національно-культурних цінностей.

Виникає необхідність у зверненні до наукових досліджень вказаної проблеми. Так, Б. Клементьєв стверджує, що професійна культура спеціаліста – “не мозаїка часткових культур”, а процес розвитку цілісної особистісної культури, критеріями сформованості якої є взаємопов’язані між собою світогляд і методологічне мислення, в основі яких лежить “культурне” знання, яке розвиває особистість, унаслідок чого саме знання слугує основою професійної культури [5, с. 26].

Дійсно, високий рівень професійної культури характеризується розвиненою здатністю до розв’язання професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю.

Але такий підхід до визначення сутності культури вимагає розгляду питань про ті цінності, які засвоює та створює особистість у процесі діяльності.

Виділяючи особистісно-творчу природу культури, Н. Злобін зазначає, що “культура – це творча діяльність людини, яка зафіксована, “опредмечена” як у культурних цінностях, так і, перш за все, справжня, заснована на розпредмечуванні цих цінностей, тобто та, котра перетворює багатство людської історії у внутрішнє багатство живих особистостей, яка втілюється в універсальному освоєнні, переробці дійсності та самої людини” [4].

Людина постійно перебуває в ситуаціях, коли їй необхідно давати світоглядну, етичну, естетичну оцінку подіям і процесам, які відбуваються, постійно вирішувати розмаїття завдань і ситуацій, що виникають повсякчас. Зміст оцінно-цільового та дієвого аспектів життєдіяльності особистості визначається спрямованістю її активності на осмислення, визнання й актуалізацію загальнолюдських цінностей.

На думку багатьох філософів і культурологів (С. Анісімов, А. Арнольдов, І. Громов, С. Дробицький, А. Здравомислов, А. Івін, А. Коршунов, В. Малахов, В. Тугарінов, Н. Чавчавадзе та ін.), сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством, і становить сутність культури. Звідси можна зробити висновок, що людина завжди діє в межах загальнолюдських цінностей, тобто в межах культури, при цьому вона є одночасно і об'єктом культурних впливів, і суб'єктом, творцем цінностей.

Тому, на нашу думку, головне в понятті “культура” – це її регулятивна й імперативна здатність, що безперервно впливає на ставлення до суспільних норм, на реальну поведінку особистості студента й усієї академічної студентської групи, на свідомість і волю, на виявлення студентами своєї унікальності й самобутності, своєї індивідуальної та колективної відповідальності, особистісної досконалості, зменшуючи при цьому сприйнятливність майбутніх інженерів до псевдокультури.

Важливий висновок робить із цього приводу філософ-культуролог В. Біблер, виявляючи своє ставлення в таких трьох важливих для нашого дослідження логічних судженнях:

1. Культура є формою одночасного буття та спілкування різноманітних – минулих, сучасних і майбутніх – культур, формою діалогу й взаємонародження цих культур.
2. Культура – це форма детермінації індивіда в горизонті особистості, форма самодетермінації нашого життя, свідомості, мислення; тобто культура – це форма вільного вирішення й перевирішення своєї долі у свідомості її історичної і загальної відповідальності.
3. Культура – це знаходження “світу вперше” [1, с. 289–290].

Особливо важливим з є практичний висновок Г. Васяновича: професійна культура розвивається на основі загальної культури, “виходячи з того, що головним у змісті поняття “культура” є міра самовдосконалення, розвиток кращих людських рис і якостей, створення тих матеріальних і духовних цінностей, які допомагають людям бути кращими, гуманнішими, утверджувати й розвивати в кожній людині творчі сили, здібності, спонукати до творчості, розумного перетворення життя, саме тому формування і вдосконалення культури становлять основу розвитку сучасного спеціаліста” [2, с. 312]. Зазначену мету можна конкретизувати за допомогою постановки педагогічних завдань.

Отже, важливим концептуальним компонентом визначення культурологічної складової в професійній підготовці інженерів залізничного транспорту є попередньо розглянуті нами методологічні засади, мета, завдання та педагогічні умови реалізації цих складових у вищому навчальному закладі.

Базуючись на ідеях акмеологічного, системного, синергетичного, компетентнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного підходів, вищі навчальні заклади, які готують майбутніх інженерів залізничного транспорту, для забезпечення зазначеної мети (культурологічна складова професійної підготовки інженера) мають конкретизувати, враховуючи те, що процес забезпечення впливу культурологічної складової на професійну підготовку інженерів залізничного транспорту є не тільки освітнім, але й внутрішньоособистісним процесом, у результаті якого мають відбутися справжні зміни в свідомості, ставленні до професійних знань, у цінностях, мотивах майбутніх інженерів залізничного транспорту тощо. Тому ми повністю поділяємо концептуальний підхід дослідниці Н. Волкової, яка враховує в цьому процесі наявність у студентів різних мотивів, а саме:

- *зовнішнього схвалення* (“знання потрібні, щоб мене вважали освіченою людиною й поважали”);
- *вимушеності* (“вивчаю тому, що передбачено вимогами”, необхідно скласти залік);

– професійної спрямованості (“це необхідно для професійного розвитку”);
 – процесуальними (“подобається апробувати на практиці набуті знання”);
 – саморозвитку, перевірки своїх здібностей і можливостей (“хочу оволодіти професійними знаннями, сформувані професійні вміння, щоб бути впевненим під час здійснення різноманітних професійних дій”) [3].

Г. Клімова у зв'язку із цим пропонує програму педагогічних дій, за якою перехід ВНЗ України в режим інноваційного розвитку як стратегічної мети передбачає реалізацію та наявність таких першочергових цілей:

- 1) формування єдиного культурно-освітнього й наукового простору ВНЗ;
- 2) створення ефективної компетентнісно-контекстної педагогічної моделі професійної підготовки бакалавра й магістра;
- 3) залучення всього колективу ВНЗ до розвитку професійної культури;
- 4) системна модернізація освітньої діяльності;
- 5) установа ділових зв'язків з працедавцями, суспільними організаціями;
- 6) розширення програм міжнародної співпраці;
- 7) розроблення механізму контролю якості професійної підготовки тощо [6, с. 94].

Висновки. Таким чином, з усієї множини складових випереджальної професійної підготовки затребуваних інженерних кадрів її основою має стати постійна адаптація програм вищих навчальних закладів до сучасних досягнень науки і технологій, інноваційного підприємництва, вимог залізничної галузі, що дасть їм можливість успішно виявляти цілеспрямованість, профтехзнання, креативність, громадянську зрілість, організованість, високу культуру співробітництва з людьми, знаходження доцільних інженерних управлінських рішень у нестандартних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – Москва : Политиздат, 1990. – 413 с.
2. Васянович Г. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 343 с.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
4. Злобин Н. С. Культура и общественный процесс / Н. С. Злобин. – Москва, 1980. – 349 с.
5. Клементьев Е. Социально-философские аспекты образования / Е. Клементьев // Вопросы философии. – 1984. – № 11. – С. 19–30.
6. Клімова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу / Г. П. Клімова // Актуальні питання інноваційного розвитку : Всеукраїнська науково-практична конференція. – 2012. – № 3. – С. 94.
7. Соціально-педагогічні вимоги до професійної культури сучасного інженера-керівника // Кримські педагогічні читання : матер. Міжнар. наук. конф. 12–17 вересня 2001 р. / за ред. С. О. Сисоєвої, О. Г. Романовського. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2001. – 385 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2014.

Сущенко Р. В. Культурологическая составляющая профессиональной подготовки инженеров железнодорожного транспорта (теоретический аспект)

В статье рассмотрены сущность и содержание культурологической составляющей профессиональной подготовки инженеров железнодорожного транспорта. Проанализированы взгляды современных исследователей на пути обеспечения целостности культурологического подхода к профессиональной подготовке в условиях нового социума.

Ключевые слова: культурологическая составляющая, инженер железнодорожного транспорта, профессионализм.

Sushchenko R. Culturological Component of Training of Railway Engineers (Theoretical Aspect)

The essence and content of the cultural component of the training of Transportation. The analysis looks modern scholars on ways to ensure the integrity of the cultural approach to professional training engineers in the new society.

International experience has shown improvement of livelihoods, improve any areas of life may be only when it laid the richness of human culture, all possibilities of thinking, scientific knowledge and experience.

Therefore the basic trends that affect the formation of culture as a component of professionalism of Transportation, should include goal-setting – scientific and teaching staff, student motivation audiences universities, academic mobility of compulsory acquisition of professional experience cultural expression in the engineering training.

The process of such training of future engineers should include a set of subjects that are organically linked cultural logic to the result of training was to be its Cultural component which remains out of due care.

Thus, on the whole set of components sought anticipatory training engineering staff has become constant adaptation programs of higher education institutions to modern science and technology innovation business requirements rail industry.

Thus, on the whole set of components sought anticipatory training engineering staff has become constant adaptation programs of higher education institutions to modern science and technology innovation business requirements rail industry that will enable them to successfully detect commitment, creativity, civic maturity, organization, high culture of cooperation with people of reasonable engineering management decisions in unusual situations.

Key words: *culturological component, of Railway Engineers, professionalism.*